

آیین‌نامه دوره دکترا (Ph.D) مصوب ۸۸/۳/۳۰ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی^۱

مقدمه

رشد پر شتاب علم و فناوری و تحولات عظیم اجتماعی، اقتصادی به‌خصوص اهداف برنامه‌های توسعه و سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران، شرایطی را برای دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی پدید آورده است که وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای ایجاد تحول راهبردی در علم و فناوری و توجه بیشتر به پژوهش، تربیت نیروهای متعهد، متخصص و ماهر را از طریق تنوع در شیوه پذیرش دانشجویان در دوره دکترا، در صدر اولویت‌های کاری خود قرار داده است. برای نیل به اهداف پیش‌روی، آخرین آیین‌نامه آموزشی دوره دکترا، که از سال ۱۳۸۴ بدان استناد می‌شد، مورد تجدیدنظر قرار گرفته است و در نهایت، پس از جمع‌آوری، نظریه‌های کارشناسی از دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی و بررسی در جلسات مختلف کارگروه آموزشی، آیین‌نامه جدید دوره دکترا به دو شیوه «آموزشی-پژوهشی» و «پژوهشی» تدوین شد.

ماده ۱- برای رعایت اختصار، واژه‌های زیر در این آیین‌نامه به کار می‌رود:

وزارت: منظور، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است.

دوره دکترا: منظور، دوره دکترا (Ph.D) است.

مؤسسه: منظور، هر یک از دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی و پژوهشی

۱- دانشجویان دوره دکتری ورودی نیم‌سال‌های اول و دوم سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۹ مشمول این آیین‌نامه خواهند بود.

۷۰ / مجموعه قوانین و مقررات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

کشور است که مطابق مقررات وزارت، مجازند دوره دکترا را برگزار کنند.
گروه: منظور، کوچک‌ترین، واحد سازمانی آموزشی یا پژوهشی مؤسسه است.
آیین‌نامه: منظور، آیین‌نامه دوره دکترا است.

ماده ۲- دوره دکترا، بالاترین دوره تحصیلی آموزش عالی است که به اعطای مدرک تحصیلی می‌انجامد و رسالت آن تربیت افرادی است که با نوآوری در زمینه‌های مختلف علوم و فناوری در رفع نیازهای کشور و گسترش مرزهای دانش مؤثر باشند و به دو شیوه «آموزشی-پژوهشی» و «پژوهشی» اجرا می‌شود.

ماده ۳- ضوابط ورود داوطلبان به دوره دکترا به شرح زیر است:

الف) داشتن شرایط عمومی ورود به آموزش عالی؛

ب) داشتن مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد، یا دکترا حرفه‌ای که حسب مورد به تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری یا وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی رسیده باشد؛

ج) احراز صلاحیت علمی برای ورود به رشته موردنظر؛

د) احراز توانایی در زبان خارجی.

تبصره ۱- نحوه احراز صلاحیت علمی و توانایی داوطلبان در زبان خارجی براساس دستورالعملی است که به تصویب شورای مؤسسه رسیده باشد؛ با اینحال نحوه احراز توانایی در زبان خارجی نباید به گونه‌ای باشد تا مانع دانش‌آموختگی دانشجویان دارای استعداد درخشان که در یک زبان خارجی قوی نیستند، بشود؛

تبصره ۲- شورای هدایت استعدادهای درخشان وزارت، می‌تواند برای پذیرش داوطلبان مشمول تعریف «استعداد درخشان» در دوره دکترا، ضوابط ویژه‌ای را تصویب کند؛

تبصره ۳- داوطلب پس از دریافت پذیرش از مؤسسه و نامنویسی در دوره دکترا، دانشجوی دوره دکترا نامیده می‌شود.

ماده ۴- مسؤولیت راهنمایی دانشجو از نخستین نیم‌سال تحصیلی بر عهده

بخش ششم: آموزشی / ۷۱

«استاد راهنما» است که به درخواست دانشجو از میان اعضای هیأت علمی با مرتبه استادیاری و بالاتر و با موافقت عضو هیأت عملی و تأیید گروه ذی ربط تعیین می شود؛

تبصره ۱- در صورت نیاز، به پیشنهاد استاد راهنما و تأیید گروه، مسؤلیت راهنمایی رساله دانشجو را بیش از یک استاد به طور مشترک عهده دار می شوند؛

تبصره ۲- در صورت نیاز، به تشخیص استاد راهنما یا اساتید راهنما یک یا چند نفر از اعضای هیأت علمی یا سایر متخصصان با مدرک دکترا به عنوان «استاد مشاور» یا اساتید مشاور رساله دانشجو تعیین می شوند؛

تبصره ۳- در شرایط خاص و به تشخیص شورای تحصیلات تکمیلی مؤسسه استاد راهنما و مشاور می توانند از متخصصان با مدرک دکترا، از خارج از مؤسسه نیز انتخاب شوند.

ماده ۵- مجموع واحدهای دوره دکترا ۳۶ واحد است که با شیوه آموزش ۱۲ تا ۱۸ واحد آن واحدهای درسی و ۱۸ تا ۲۴ واحد آن مربوط به رساله است و با شیوه پژوهشی ۳ تا ۸ واحد آن واحدهای درسی و ۲۸ تا ۳۳ واحد آن مربوط به رساله است که در برنامه درسی مصوب هر رشته تعیین می شود.

تبصره ۱- تعیین حداقل و حداکثر واحدهای درسی در شیوه پژوهشی در هر زمانی از دوره تحصیلی با تشخیص و نظر استاد راهنما و تأیید گروه صورت می پذیرد.

تبصره ۲- واحدهای درسی به منظور تسلط بر مفاهیم نوین هر رشته و تقویت توان علمی دانشجو برای اجرای فعالیتهای پژوهشی با نظر استاد راهنما و براساس برنامه درسی مصوب هر رشته انتخاب می شود.

تبصره ۳- حداقل نمره قبولی در هر درس، ۱۴ تا ۲۰ و میانگین قابل قبول نمره های دانشجو در همه دروسها، ۱۶ از ۲۰ است. این میانگین براساس نمره های درس های گذرانده شده محاسبه می شود و در صورتی که مقدار آن کمتر از ۱۶

۷۲ / مجموعه قوانین و مقررات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

باشد، دانشجو مجاز است با نظر استاد راهنما حداکثر در یک نیم‌سال تحصیلی درس‌هایی را علاوه بر سقف واحدهای درسی، برای جبران میانگین کل بگذراند.

تبصره ۴- در شرایط خاص و در صورت نیاز، به تشخیص و پیشنهاد استاد راهنما یا اساتید راهنما و تأیید گروه ذی‌ربط، دانشجو موظف است تعدادی از دروس را حداکثر تا ۶ واحد از دروس را به‌عنوان "درس‌های جبرانی" بگذراند و نمره آنها در تعیین میانگین کل محاسبه نمی‌شود.

ماده ۶- **موضوع رساله:** دانشجو در شیوه «آموزشی- پژوهشی» تا پایان نیم‌سال دوم و در شیوه پژوهشی، همزمان با پذیرش و از همان نیم‌سال اول، موظف است موضوع رساله خود را با هماهنگی استاد راهنما تعیین و فعالیت پژوهشی خود را آغاز کند.

ماده ۷- **ارزیابی جامع:** احراز قابلیت‌های آموزشی، و پژوهشی دانشجو برای آغاز فعالیت‌های پژوهشی است؛ در این مرحله دانشجو باید با نظر شورای تحصیلات تکمیلی دانشکده و یا پژوهشکده در یک آزمون که شامل دو یا سه درس اصلی به انتخاب استاد راهنما و تصویب گروه آموزشی باشد، شرکت کند. این آزمون باید به‌گونه‌ای باشد تا توانمندی، تحلیل و استنباط دانشجو از نظر اساتید راهنما و مشاور و ۲ نفر از اعضای هیأت علمی برای آغاز فعالیت پژوهشی سنجیده شود.

تبصره- میانگین نمرات دانشجو در ارزیابی جامع نباید کمتر از ۱۶ باشد؛ دانشجویی که میانگین ارزیابی جامع وی کمتر از ۱۶ باشد تنها یک‌بار دیگر می‌تواند در ارزیابی جامع شرکت کند.

ماده ۸- دانشجو پس از تدوین رساله و تأیید استاد راهنما یا اساتید راهنما و به شرط کفایت دستاوردهای علمی رساله (چاپ حداقل دو مقاله برای دانشجویان در شیوه آموزشی در مجلات علمی- پژوهشی معتبر و دارای نمایه معتبر بین‌المللی)، موظف است در حضور هیأت داوران از رساله خود دفاع کند.

بخش ششم: آموزشی / ۷۳

تبصره ۱- در شرایط خاص و با تأیید هیأت داوران و شورای تحصیلات تکمیلی مؤسسه (تولید دانش فنی، ثبت اختراع تأیید شده توسط سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران و آثار بدیع هنری) می‌تواند جایگزین چاپ مقاله در شیوه آموزشی شود.

تبصره ۲- در شیوه پژوهشی دانشجو باید به انجام یک طرح کاربردی بپردازد که دستاورد آن رافع یکی از نیازهای دستگاه‌های اجرایی بوده و پس از تأیید آن دستگاه قابل دفاع می‌باشد. دستاوردها شامل: (ساخت یک نمونه «پروتوتایپ» از یک وسیله یا دستگاه که نمونه داخلی نداشته باشد با تأیید وزارت صنایع یا سازمان‌های وابسته به آن وزارتخانه، تولید و ارایه روش کشت، داشت و برداشت یک رقم زراعی بهینه یا پر محصول یا گیاه با ویژگی‌های ژنتیکی مطلوب با تأیید وزارت جهاد کشاورزی، ارایه یک دانش فنی مورد تقاضای مشتری، ثبت یک اختراع (پتنت) با تأیید سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران، ارایه یک روش جدید درمانی یا پیش‌گیری یا تشخیص با تأیید دستگاه‌ها و مراجع ذی‌صلاح داخلی، طراحی و اجرای یک شیوه جدید معماری- هنری با تأیید فرهنگستان هنر.

تبصره ۳- وظایف هیأت داوران، چگونگی دفاع از رساله و احراز کفایت دستاوردهای علمی رساله، تابع دستورالعملی است که به تصویب شورای مؤسسه رسیده باشد.

تبصره ۴- هیأت داوران عبارتند از استاد یا اساتید راهنما، استاد یا اساتید مشاور ۲ نفر عضو هیأت علمی در رشته مربوط با درجه حداقل استادیاری به انتخاب شورای تحصیلات تکمیلی دانشگاه یا شورای آموزشی و یا پژوهشی پژوهشکده که باید یک نفر از آنها حداقل دانشیار و از مؤسسه‌های خارج از دانشگاه باشد.

تبصره ۵- در شیوه پژوهشی علاوه بر ترکیب هیأت داوران در تبصره ۴

۷۴ / مجموعه قوانین و مقررات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

حضور نماینده دستگاه اجرایی سفارش دهنده پروژه الزامی است.

ماده ۹- ارزیابی رساله براساس کیفیت علمی پژوهش انجام شده، میزان نوآوری، چگونگی دفاع از یافته‌های پژوهشی و نحوه نگارش رساله براساس ماده ۸ و تبصره ۱ برای شیوه «آموزشی-پژوهشی» و تبصره ۲ همان ماده برای شیوه «پژوهشی» انجام می‌شود و نتیجه آن به یکی از دو صورت زیر تعیین می‌شود:

الف) قبول (با درجه عالی، بسیار خوب، خوب)؛

ب) غیرقابل قبول.

تبصره- چنانچه رساله دانشجو «غیرقابل قبول» ارزیابی شود، بنا به تشخیص هیأت داوران، دانشجو مجاز است طی حداکثر شش ماه، به شرط این که از حداکثر مدت مجاز تحصیل بیشتر نشود، اصلاحات لازم را در رساله به عمل آورد و صرفاً برای یکبار دیگر از آن دفاع کند.

ماده ۱۰- دانشجو پس از گذراندن واحدهای درسی و کسب درجه «قبول» از رساله خود دانش‌آموخته دوره دکترا شناخته می‌شود و به دریافت درجه دکترا نایل می‌شود:

تبصره- مدرک دکترا در هر دو شیوه، ارزش یکسانی دارد و دانش‌آموختگان در هر یک از شیوه‌های فوق از مزایای استخدامی مترتب بر آن بهره‌مند خواهند شد.

ماده ۱۱- دانش‌آموختگان دوره دکترا در شیوه پژوهشی می‌توانند به‌عنوان استادیار پژوهشی در پژوهشگاه‌ها و پژوهشکده‌های وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری یا مؤسسه‌های تحقیقاتی مستقل وزارتخانه‌ها و نیز پژوهشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی خصوصی و نیز در مراکز تحقیقاتی و گروه‌های پژوهشی و پژوهشکده‌های وابسته به دانشگاه جذب شوند.

ماده ۱۲- مدت مجاز تحصیل در هر دو شیوه دوره دکترا، حداقل سه‌ونیم‌سال و حداکثر چهار و نیم‌سال است و در صورت ضرورت به پیشنهاد استاد راهنما و

بخش ششم: آموزشی / ۷۵

تأیید گروه ذی ربط، حداکثر تا یک‌نیم‌سال تحصیلی به این مدت افزوده خواهد شد.

تبصره- در صورتی که دانشجو بنا به عللی خارج از اختیار خود و یا بروز مشکلات غیرقابل پیش‌بینی، در مدت مجاز موفق به اتمام تحصیل نشود، به پیشنهاد استاد راهنمای دانشجو کمیسیون بررسی موارد خاص مؤسسه با حضور استاد راهنما، وضعیت دانشجو را بررسی و متناسب با کمیت و کیفیت فعالیت‌های علمی دانشجو، در مورد مدت و نحوه ادامه تحصیل یا اخراج او تصمیم‌گیری قطعی خواهد کرد.

ماده ۱۳- در موارد زیر دانشجو از ادامه تحصیل در دوره دکترا محروم می‌شود:

الف) میانگین کل نمره‌های درس‌هایی که دانشجو گذرانده است (با رعایت تبصره ۳ ماده ۵) کمتر از ۱۶ شود؛

ب) صلاحیت علمی دانشجو برای استمرار فعالیت پژوهشی پس از دو بار ارزیابی (با رعایت تبصره ماده ۷) احراز نشود؛

ج) رساله دانشجو (با رعایت تبصره ماده ۹)، «غیرقابل قبول» ارزیابی شود؛

د) مدت مجاز تحصیل دانشجو (با رعایت تبصره ماده ۱۲) به پایان برسد.

تبصره- در صورت محروم شدن یا انصراف دانشجو از ادامه تحصیل در دوره دکترا مؤسسه مجاز است با رعایت ضوابط و مقررات مربوط، صرفاً گواهینامه‌ای را براساس کارنامه تحصیلی دانشجو صادر کند و در اختیار وی قرار دهد.

ماده ۱۴- این آیین‌نامه در برگیرنده اصول کلی و ضوابط اصلی دوره دکترا است و مؤسسه، موظف است دستورالعمل‌های اجرایی آن را تدوین و پس از تصویب در شورای مؤسسه اجرا کند.

تبصره- تفسیر مواد این آیین‌نامه بر عهده معاون آموزشی وزارت است و در صورت بروز ابهام در مفاد آن، نظر معاونت مذکور مورد استناد افراد خواهد بود.

۷۶ / مجموعه قوانین و مقررات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

ماده ۱۵- وزارت و مؤسسه به تناسب وظایف خود، دستورالعمل‌های نظارت بر اجرای دوره دکترا را تنظیم و بر نحوه اجرای این آیین‌نامه و دستورالعمل‌های اجرایی آن نظارت می‌کنند.

ماده ۱۶- اجرای هر یک از شیوه‌ها، صرفاً با مجوز شورای گسترش آموزش عالی مجاز است. شیوه پژوهشی، خاص پژوهشگاه‌ها، مؤسسه‌های پژوهشی مستقل و وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است که باید برای پروژه‌های دکترا طرح‌های برون مؤسسه‌ای داشته باشند و در صورتی که دانشگاه‌ها متقاضی باشند، باید برای اجرای این شیوه، کلیه هزینه‌های دوره را از درآمدهای اختصاصی مرتبط با صنعت تأمین کنند.

ماده ۱۷- این آیین‌نامه مشتمل بر یک مقدمه، ۱۷ ماده و ۲۱ تبصره در جلسه ۷۲۱ مورخ ۸۸/۳/۳۰ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی به تصویب وزیر علوم، تحقیقات و فناوری رسید و برای دانشجویانی که از سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ و پس از آن در دوره دکترا پذیرفته می‌شوند، به مدت ۵ سال لازم‌الاجراست و از تاریخ اجرا، کلیه بخشنامه‌ها و آیین‌نامه‌های مغایر با این آیین‌نامه لغو می‌شود.

وزیر علوم، تحقیقات و فناوری - محمد مهدی زاهدی